

Плани лекцій

Лекційний модуль

Тема: *Вступ. Предмет і завдання діалектології.*

Мета: ознайомити студентів з предметом, завданнями, науково-теоретичним і практичним значенням курсу «Українська діалектологія», основними поняттями діалектології, її зв'язками з іншими дисциплінами.

Завдання: з'ясувати основні поняття діалектології, розкрити практичне значення діалектології при викладанні української мови в школі.

План

1. Предмет і завдання діалектології.
2. Описова та історична діалектологія.
3. Поняття про діалектну мову, місцеві територіальні діалекти.
4. Основні діалектні одиниці: говірка, говір (діалект), наріччя.
5. Проблема класифікації українських діалектів.
6. Соціальні діалекти.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Ващенко В. Полтавські говори. – Харків, 1957.
3. Ващенко В. З історії та географії діалектних слів. – Харків, 1962.
4. Кузнецов А.С. Русская диалектология. – М., 1973.
5. Лексика Полесья: Материали для полесского диалектного словаря. – М., 1968.
6. Москаленко А. Словник діалектизмів українських говорів Одеської області. – Одеса, 1958.
7. Нагін Я.Д. Подолання діалектних впливів у мові учнів шкіл Херсонщини. – УМЛШ. – 1956. - № 6.
8. Півтора Григорій. Українці: звідки ми і наша мова. – К.: Наук. думка, 1993.
9. Українська лінгвістична географія. – К., 1966.
10. Українська мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К., 1977.

Тема: *Фонетика. Особливості діалектного вокалізму.*

Мета: Подати загальну характеристику українського вокалізму, ознайомити зі складом голосних фонем говорів та з особливостями діалектного протиставлення голосних фонем.

Завдання: Висвітлити основні відмінності українських діалектів у системі голосних фонем, з'ясувати склад голосних фонем говорів та особливості діалектного протиставлення голосних фонем.

План

1. Загальні поняття про єдність української національної мови.
2. Загальна характеристика діалектного вокалізму.
3. Варіанти та відповідники фонем /i/, /e/, /o/, /и/, /a/ в різних українських діалектах.
4. Явища вокалізму в діалектах української мови: явище афери, гіперичні явища.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Булаховський Л. Вибрані праці в п'яти томах. – Т.2. – К., 1977.
3. Жилко Ф. Діалектні відмінності голосних фонем української мови. – УМЛШ. – 1960. - № 4.
4. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови. – К., 1973.
5. Назарова Т.В. Деякі фонетичні гіперизми в українських говірках Нижньої Прип'яті. – Діалектологічний бюлетень. – Вип. 8. – К., 1961.

6. Наконечний М. Фонетика в курсі «Сучасна українська мова» (За ред. Л.Булаховського). – Т. 1. – К., 1951.
7. Тоцька Н. Фонетика сучасної української мови. – К., 1989.

Тема: *Фонетика. Загальна характеристика українського діалектного консонантизму. Склад приголосних фонем у говорах.*

Мета: Ознайомити студентів із загальною характеристикою консонантизму українських діалектів та з характеристикою окремих груп приголосних.

Завдання: Подати основні відмінності українських діалектів у системі приголосних фонем, розглянути явища асиміляції, протези, епентези, метатези в українських діалектах.

План

1. Загальна характеристика українського діалектного консонантизму.
2. Характеристика окремих груп приголосних фонем.
3. Інші явища українського діалектного консонантизму (поширеність протетичних приголосних, подвоєння м'яких приголосних, явища метатези).

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Брахнов В.М. До акустичної характеристики північноукраїнських дифтонгів // Питання експериментальної фонетики. – К., 1963.
3. Дзендзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (Ч. 1. Фонетика). – Ужгород, 1965.
4. Могила А.П. Деякі фонетичні особливості (консонантизм) говірок Західної Черкащини. – Наукові записки Київського університету, т. 17, Вип. 2. – Збірник філологічного факультету, № 13. – 1958.
5. Тимошенко П.Д. Про звук в українській мові і його передачу на письмі. – УМЛШ. – 1954. - № 2.

Тема: *Морфологія. Відмінності між українськими діалектами на морфологічному рівні.*

Мета: Ознайомити студентів із спільними та відмінними рисами морфології говорів, висвітлити різновиди морфологічних відмінностей української діалектної мови та їх причини.

Завдання: З'ясувати морфологічні відмінності іменних частин мови, зумовлені особливостями фонетики місцевих діалектів та викликані різними напрямками граматичної аналогії (індукції).

План

1. Різновиди морфологічних відмінностей української діалектної мови.
2. Діалектні відмінності в іменниках.
3. Діалектні відмінності прикметників.
4. Діалектні особливості творення і відмінювання числівників у діалектах.
5. Діалектні відмінності займенників.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.
3. Могила А.П. До характеристики середньо-черкаських говірок. – К., 1958.
4. Приступа П.І. Говірки Брюховецького району Львівської області. – К., 1957.
5. Середньо-наддніпрянські говори. – К., 1960.

6. Українська діалектна морфологія. – К., 1969.
7. Українська діалектологія й ономастика. – К., 1964.

Тема: *Синтаксис. Діалектна диференціація української мови на синтаксичному рівні. Діалектні відмінності у структурі речення.*

Мета: Ознайомити студентів із діалектною диференціацією у синтаксичній системі української мови, з діалектними відмінностями в інтонації й ритмі мовлення.

Завдання: з'ясувати співвідношення українського діалектного синтаксису й усного літературного мовлення, проаналізувати діалектні відмінності в синтаксичних конструкціях української мови.

План

1. Співвідношення українського діалектного синтаксису й усного літературного мовлення.
2. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
3. Діалектні відмінності у синтаксисі відмінків (тобто у словосполученнях)
4. Синтаксис простого речення в українській діалектній мові.
5. Відмінності у структурі простого речення.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Бевзенко С.П. Про діалектні відмінності української мови на синтаксичному рівні // Мовознавство. – 1976. - № 4.
3. Дзендзелівський Й.О. Спостереження над синтаксисом українських говірок Нижнього Подністров'я. – Діалектологічний бюлетень. – Вип. 5 – К., 1955.
4. Матвіяс І.Г. Лінгвогеографічне дослідження українського діалектного синтаксису // Мовознавство. – 1974. - № 2.
5. Матвіяс І.Г. Діалектна основа синтаксису в українській літературній мові // Мовознавство. – 2007. – № 1.
6. Добош В.І. Синтаксис українських південно карпатських говорів. – Ужгород, 1971.
7. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.

Тема: *Типи діалектних відмінностей у лексиці.*

Мета: Ознайомити студентів із діалектними особливостями на лексичному рівні, з'ясувати основні типи відмінностей у діалектній лексиці.

Завдання: Розкрити своєрідність діалектної лексики української мови, охарактеризувати діалектну лексику з погляду її походження, висвітлити особливості окремих шарів термінологічної та не термінологічної діалектної лексики.

План

1. Загальна характеристика лексики українських діалектів.
2. Основні типи відмінностей у діалектній лексиці.
3. Діалектна лексика з погляду її походження:
 - а) слова-архаїзми та їх особливості;
 - б) слова-іновації (запозичення), їх аналіз.
4. Нетермінологічна діалектна лексика.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. – Вип. 1. – Харків, 1960.
3. Дорошенко С.І. Діалектичний словник Сумщини // Праці 10 республіканської діалектологічної наради. – К., 1961.
4. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974.
5. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології. – Мовознавство. – 1974. - № 2.
6. Ващенко В.С. З історії та географії діалектних слів. – Харків, 1962.
7. Бурячок А.А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. – К., 1961.

Тема: *Українські наріччя. Територіальні і соціальні діалекти*

Мета: Ознайомити студентів із географічним розташуванням українських говорів, межами поширення діалектних груп, з найважливішими їх фонетичними, морфологічними та лексичними особливостями, сукупність яких виділяє ту чи іншу діалектну групу.

Завдання: Охарактеризувати діалектні групи української мови та межі їх поширення, визначити найважливіші фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості діалектних груп.

План

1. Діалектні групи української мови і їх взаємовідносини.
2. Північні (поліські) діалекти, межі їх поширення, головні особливості.
3. Південно-західні діалекти, межі їх поширення, головні особливості.
4. Південно-східні діалекти, межі їх поширення, головні особливості.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К., 1954.
3. Приймак І.І. До особливостей місцевої лексики північно-західних районів Сумської області. Матеріали до словника українських говорів. – Нова Каховка, 1957.
4. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.
5. Ващенко В.С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1968.

Плани до проведення практичних занять

Практичний модуль

Практичне заняття № 1

Тема: Вступ. Предмет і завдання діалектології. Українські наріччя. Територіальні і соціальні діалекти

Мета: ознайомитися із загальнотеоретичними питаннями курсу і з'ясувати, якими поняттями й термінами оперує діалектологія, звернути увагу на необхідність вивчення мови та її діалектів у нерозривному зв'язку з історією народу, з його матеріальною і духовною культурою.

Завдання: опрацювати загальнотеоретичні питання діалектології, розглянути зв'язок діалектології з іншими науковими дисциплінами та практичне застосування даних цієї дисципліни при викладанні мови в школі.

Теоретичні питання:

1. Види діалектів та їх характеристика.
2. Мова й діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку.
3. Діалектна основа української мови.
4. Визначення на карті меж діалектів.
5. З історії української діалектології.
6. Зв'язок діалектології з іншими науками.
7. Значення діалектології для викладання української мови в сучасній школі.

Практично в аудиторії:

1. Користуючись картою, визначте які основні діалектні групи (наріччя) виділяють у сучасній українській мові. Як вони розмежовуються між собою?
2. Запишіть спрощеним варіантом фонетичної транскрипції 10 речень із своєї говірки чи з говірки свого товариша, знайомого.

Ключові слова: ареал, говір, говірка, диференціація, діалект, діалектологія, наріччя, транскрипція.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Що таке діалектологія? Яке її значення?
2. З'ясуйте поняття діалектна мова.
3. Розкажіть про зв'язки діалектології з іншими науковими дисциплінами.
4. Розкрийте значення діалектології для вивчення мови в школі.
5. Що таке територіальний (місцевий діалект)?
6. Дайте визначення поняття «українська літературна мова».
7. З'ясуйте значення термінів *говірка, говір, діалект, наріччя*.
8. Розкажіть про взаємозв'язки між історією народу й діалектним членуванням мови.
9. Які основні діалектні групи (наріччя) виділяють у сучасній українській мові?
10. Які вчені займалися проблемою класифікації українських говорів?

Література:

1. Аркушин Г.Я. Опрацювання теми «Поняття про сучасну українську літературну мову. Діалекти української мови» у 8 кл. // УМЛШ. – 1983. - № 2.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
3. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. – К.: Вища школа, 1991.
4. Бевзенко С.П. Діалектні групи і говори української мови. – Одеса, 1975.
5. Дзедзельський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). – Ч. 1. – Ужгород, 1965.
6. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.
7. Жилко Ф.Т. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. - № 4.

Практичне заняття № 2

Тема: Фонетика. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму. Відмінності у системі голосних фонем українських діалектів. Особливості діалектного консонантизму

Мета: Подати загальну характеристику українського вокалізму, з'ясувати відмінності у системах голосних фонем у діалектах української мови та особливості діалектного протиставлення голосних фонем; з'ясувати склад приголосних фонем у говорах.

Завдання: Розглянути склад голосних фонем говорів, варіанти та відповідники голосних фонем в різних українських діалектах, проаналізувати явища українського діалектного вокалізму; розглянути явища асиміляції, протези, епентези, метатези в українських діалектах.

Теоретичні питання:

1. Типи діалектних явищ української мови.
2. Характер діалектних відмінностей української мови.
3. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
4. Фонема /i/ та її відповідники в різних українських діалектах.
5. Фонема /и/ та її вияви в українських діалектах.
6. Фонема /e/ та її варіанти в різних діалектах.
7. Фонема /y/ та її звукові вияви в українських діалектах.
8. Фонема /o/ та її варіанти в різних діалектах.
9. Деякі інші явища вокалізму українських діалектів та їх аналіз.
10. Загальна характеристика українського діалектного консонантизму.
11. Мікросистеми українського діалектного консонантизму та діалектні відмінності в них:
 - а) губні: /б/, /п/, /в/, /м/, /ф/;
 - б) передньоязикові: /д/, /д`/, /т/, /т`/, /з/, /з`/, /с/, /с`/, /ж/, /ш/, /дж/, /ч/, /дз/, /дз`/, /ц/, /ц`/, /р/, /р`/;
 - в) середньоязикові: /J/;
 - г) задньоязикові /г/, /к/, /х/ та фарингальна фонема /г/.
12. Аналіз інших явищ консонантизму.

Практично в аудиторії:

Виконати вправи: 85, 93 (1), 105, 110 (1), 114 (1), 130 (1) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Виконати вправи: 137, 141 (1,2), 142 (1), 143 (1), 149 (1,2), 151 (1), 153 (1), 188 (1) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Домашнє завдання:

Виконати вправи: 93 (2), 110 (2), 114 (2), 130(2) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Виконати вправи: 141 (3), 142 (2), 143 (2), 188(2,3), 192 (1,2) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Ключові слова: апокопа, афереза, гіперизми, дифтонг, ізогласа, інтервокальний, монофтонг, наголошений / ненаголошений вокалізм, асиміляція, гаплогія, дисиміляція, дифтонги, епентеза, метатеза, палаталізація / диспалаталізація, протеза,

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте типи діалектних явищ в українській діалектній мові.
2. Розкрийте суть розрізнення діалектичних явищ за генетичною ознакою

3. Охарактеризуйте діалектні відмінності за їх значенням та функцією у мовній структурі місцевого діалекту.
4. Подайте загальну характеристику українського діалектного вокалізму.
5. З'ясуйте поширеність фонем /i/ в українських діалектах.
6. Охарактеризуйте звукові вияви фонем /и/, /е/.
7. Розкажіть про реалізацію фонем /у/, /о/ в різних говорах.
8. Охарактеризуйте реалізацію фонем /а/ в українській діалектній мові.
9. Назвіть особливості фонетичних явищ карпатських говорів.
10. Розкрийте суть таких явищ вокалізму як афереза, гіперизми. Подайте загальну характеристику українського діалектного консонантизму.
11. Розкажіть про двофонемні сполуки «губний + /j/», «губний + /л/» в українських говорах.
12. Розкажіть про явище переходу [т`], [д`] в [к`], [г`] та ін.
13. Чи однакове вживання африкат [дж], [дз], [дз`] в українських говорах?
14. Подайте коротку характеристику частоти вживання фонем /р/, /р`/ у різних діалектах.
15. Розкажіть про реалізацію фонем /л/, /н/ в українських діалектах.
16. Розкажіть про взаємне заступлення (непослідовне) шиплячих і свистячих у південно-західних діалектах.
17. Чи однакове вживання фонем /г/ в українських діалектах? Розкрийте суть явищ метатеми, протези та ін. у системі українського діалектного консонантизму.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Фонетика. – Одеса, 1974.
3. Дзензелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології (вступні розділи). – Ч. 1. – Ужгород, 1965.
4. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.
5. Нагін Я.Д. Фонетичні особливості херсонських говірок // Українська діалектологія й ономастика. – К., 1964.
6. Нагін Я.Д. До питання про діалектологічні дослідження на Херсонщині // Наукові записки ХДПІ, 1955.

Практичне заняття № 3

Тема: *Морфологія. Різновиди морфологічних відмінностей української діалектної мови*

Мета: Розглянути спільні і відмінні риси морфології говорів, висвітлити різновиди морфологічних відмінностей української діалектної мови та їх причини, з'ясувати основні діалектні явища в системі дієвідмінювання.

Завдання: З'ясувати морфологічні відмінності, зумовлені особливостями фонетики місцевих діалектів та викликані різними напрямками граматичної аналогії (індукції), розглянути діалектні відмінності в дієслівних формах.

Теоретичні питання:

1. Спільні й відмінні риси морфології української діалектної мови. Різновиди морфологічних відмінностей: а) зумовлені особливостями фонетики місцевих діалектів; б) викликані різними напрямками граматичної аналогії.
2. Іменник. Відмінності в категорії роду іменників. Діалектні відмінності в категорії числа. Збереження в говорах залишків двоїнних форм.
3. Особливості відмінювання іменників у діалектах.
4. Прикметник. Діалектні відмінності прикметникових форм.

5. Діалектні відмінності у фонетичному оформленні й відмінюванні числівників.
6. Діалектні відмінності в займенникових формах.
7. Діалектні особливості дієвідмінювання.

Практично в аудиторії:

Виконати вправи: 217 (1,2), 255(2), 266 (3), 294, 309 (1,2) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Домашнє завдання:

Виконати вправи: 266 (1,2), 284, 314 (1, 3, 5) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Ключові слова: аорист, двоїна, енклітик, редупліковані, стягнені, скорочені форми, перфект.

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Назвіть різновиди морфологічних діалектних відмінностей.
2. Розкажіть про хитання в роді окремих іменників в українських говорах.
3. Чи збереглися залишки двоїни в категорії числа іменників в українській діалектній мові?
4. Розкажіть про особливості відмінювання іменників I відміни.
5. Охарактеризуйте особливості відмінювання іменників II відміни.
6. Чи істотно відрізняються відмінкові форми іменників II і ІУ відмін діалектної мови від літературної?
7. Розкажіть про відмінкові архаїчні форми іменників.
8. Подайте загальну характеристику діалектних відмінностей прикметників.
9. Де зустрічаються усічені форми відмінкових закінчень прикметників?
10. Розкажіть про нестягнені форми прикметників в українській діалектній мові.
11. Розкрийте діалектні особливості ступенів порівняння прикметників.
12. Подайте загальну характеристику діалектних відмінностей числівників у фонетичному оформленні і в системі відмінювання.
13. Розкажіть про давні, редупліковані, стягнені займенникові форми в українській діалектній мові.
14. Розкрийте суть діалектних відмінностей у відмінюванні займенників.
15. Розкажіть про форми інфінітива в українській діалектній мові.
16. Охарактеризуйте зворотні форми дієслова в українській діалектній мові.
17. Подайте загальну характеристику особливостям дієвідмінювання дієслів теперішнього часу в діалектній мові.
18. Розкажіть про діалектні відмінності форм дієслів майбутнього часу.
19. Що це за перфектні форми дієслова в українській діалектній мові?
20. Розкажіть про особові енклітики у формах дієслів минулого часу та умовного способу.
21. Чи істотно відрізняються дієслівні форми наказового способу української діалектної мови від літературної?

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Ващенко В.С. Полтавські говори. – Харків, ХДУ. – 1957.
3. Винник В.О. Південно-східна основа граматичної системи української літературної мови // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. – К., 1973.
4. Діалектні групи і говори української мови. Методичні рекомендації з курсу української діалектології. – Одеса, 1975.
5. Матвіяс І.Г. Роль лінгвогеографічних даних у з'ясуванні іменникових форм // Мовознавство. - № 2. – 1973.

6. Нагін Я.Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках // Наукові записки ХДПІ. – Херсон, 1956. – Вип.6.
7. Українська діалектна морфологія. – К., 1969.
8. Українська лінгвістична географія. – К., 1966.
9. Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів. – К., 1983.

Практичне заняття № 4

Тема: Діалектна диференціація української мови на синтаксичному рівні. Діалектні відмінності у структурі простого і складного речення.

Мета: З'ясувати типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови, в інтонації та ритмі речення., висвітлити особливості будови простого та складного речень.

Завдання: Розглянути синтаксичні особливості українських діалектів, навчитися розрізняти будову простого і складного речень діалектної і літературної мови.

Теоретичні питання:

1. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
2. Діалектні відмінності у словосполученні.
3. Діалектні відмінності у структурі простого речення.
4. Діалектні відмінності у структурі складного речення.

Практично в аудиторії:

Виконати вправи: 397 (1,2), 398 (1-5), 399 (1,2), 400 (1-8), 401 – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Домашнє завдання:

Виконати вправи: 397 (8), 398 (8), 399 (3, 4), 400 (9-11) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Ключові слова: анаколуф, прийменникові / безприйменникові словосполучення, керування, члени речення, модальні типи речення, сполучники, сполучні слова, частки.

Завдання та запитання для самоконтролю:

1. Розкажіть про типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
2. Подайте загальну характеристику українським діалектним відмінностям у словосполученні.
3. Які основні діалектні відмінності у структурі простого речення?
4. З'ясуйте суть діалектних відмінностей у структурі складного речення.
5. Назвіть сполучники, успадковані від східнослов'янської мовної спільності, і сполучники специфічно діалектного характеру.
6. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, діалектні структури словосполучень із значенням направленості дії; місця; призначення.
7. Які відмінності між українськими діалектами спостерігаються в оформленні модальних типів речень? Наведіть приклади.
8. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, відмінності між українськими діалектами у вираженні підмета; присудка.
9. Які відмінності між українськими діалектами спостерігаються в узгодженні присудка з підметом? Наведіть приклади.
10. До чого зводяться в переважній більшості випадків відмінності між українськими діалектами у структурі складних речень?
11. Подайте, навівши відповідні приклади, характеристику діалектних конструкцій з інфінітивними зворотами.
12. Подайте характеристику особливостей українських діалектів у вираженні додатка, обставини, означення.
13. Які відмінності між українськими діалектами спостерігаються у присвійних конструкціях? Відповідь ілюструйте відповідними прикладами.

14. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, відмінності між українськими діалектами в організації речень, ускладнених однорідними членами речення.
15. З'ясуйте, навівши відповідні приклади, особливості українських діалектів в організації складнопідрядних речень допустовості, наслідкових, супровідних.
16. Подайте, навівши відповідні приклади характеристику особливостей українських діалектів у вираженні єднальних відносин.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Бевзенко С.П. Про діалектні відмінності української мови на синтаксичному рівні // Мовознавство. – 1976. - № 4.
3. Дзензелівський Й.О. Спостереження над синтаксисом українських говірок Нижнього Подністров'я. – Діалектологічний бюлетень. – Вип. 5 – К., 1955.
4. Матвіяс І.Г. Лінгвогеографічне дослідження українського діалектного синтаксису // Мовознавство. – 1974. - № 2.
5. Матвіяс І.Г. Діалектна основа синтаксису в українській літературній мові // Мовознавство. – 2007. – № 1.
6. Добош В.І. Синтаксис українських південно карпатських говорів. – Ужгород, 1971.
7. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.

Практичне заняття № 5

Тема: *Типи діалектних відмінностей у лексиці.*

Мета: Розглянути діалектні особливості на лексичному рівні, з'ясувати особливості вживання діалектної лексики.

Завдання: Розкрити своєрідність діалектної лексики української мови, охарактеризувати діалектну лексику з погляду її походження, висвітлити особливості окремих шарів термінологічної та нетермінологічної діалектної лексики.

Теоретичні питання:

1. Типи діалектних відмінностей у лексиці.
2. Склад діалектної лексики з погляду її походження.
3. Історичні нашарування в діалектній лексиці.
4. Характерні особливості лексики діалектів.
5. Нетермінологічна діалектна лексика.

Практично в аудиторії:

Виконати вправи: 450, 452, 455, 458-462, 464 (1-3) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Домашнє завдання:

Виконати вправи: 451, 453, 454, 456, 464 (4,5) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Ключові слова: протиставні / не протиставні відмінності, власне лексичні, лексико-семантичні, лексико-словотвірні, лексико-фонетичні, лексико-акцентологічні, слова-архаїзми, слова-інновації, запозичені слова.

Завдання та запитання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте типи діалектних відмінностей у лексиці.
2. Чи однорідна діалектна лексика з погляду її походження?
3. Розкажіть про історичні нашарування в діалектній лексиці.

4. Які основні діалектні відмінності, що стосуються спеціальних галузей господарства (тваринництво, виноградарство, рибальство тощо)?
5. Подайте характеристику найважливіших діалектних словників української мови.
6. Які типи діалектних відмінностей української мови можна виділити, виходячи з принципу співвідносності?
7. Охарактеризуйте, навівши приклади, непротиставні (неспіввідносні) лексичні діалектні відмінності.
8. Охарактеризуйте, навівши приклади, діалектні слова-інновації, слова-архаїзми.
9. Які загальні характерні особливості лексики діалектів?
10. Чим пояснюється багатство діалектної лексики на слова, що стосуються спеціальних галузей господарства?

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. – Вип. 1. – Харків, 1960.
3. Дорошенко С.І. Діалектичний словник Сумщини // Праці 10 республіканської діалектологічної наради. – К., 1961.
4. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974.
5. Бевзенко С.П. Актуальність вивчення української діалектної фразеології. – Мовознавство. – 1974. - № 2.
6. Ващенко В.С. З історії та географії діалектних слів. – Харків, 1962.
7. Бурячок А.А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. – К., 1961.

Практичне заняття № 6-7

Тема: *Наріччя й говори української мови*

Мета: Розглянути географічне розташування українських говорів, межі поширення діалектних груп та найважливіші їх фонетичні, морфологічні й лексичні особливості, сукупність яких виділяє ту чи іншу діалектну групу.

Завдання: Охарактеризувати діалектні групи української мови та межі їх поширення, визначити найважливіші фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості діалектних груп.

Теоретичні питання:

1. Українська діалектна мова як ієрархія діалектних одиниць.
2. Північні (поліські) діалекти, межі їх поширення, головні особливості групування поліських говорів.
3. Південно-західні діалекти, межі їх поширення, найважливіші особливості, групування південно-західних діалектів.
4. Південно-східні діалекти, межі їх поширення, головні особливості. Питання про походження південно-східних діалектів.

Практично в аудиторії:

Виконати вправи: 480 (1,2), 482 (1,2), 493 (1-4), 496(1,2), 506 (1), 529 (1,2) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Домашнє завдання:

Виконати вправи: 480 (3), 482 (3), 493 (5), 496 (3), 529 (3) – Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – К., 1987.

Ключові слова: наріччя, говори, діалекти, межі поширення, фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості.

Завдання та запитання для самоконтролю:

1. Для яких діалектних груп (наріч) української мови властива найбільша діалектна розчленованість?

2. Які українські говори лежать в основі української літературної мови? Чим пояснюється цей факт?
3. Визначте, навівши відповідні приклади, найважливіші фонетичні риси поліських діалектів.
4. Подайте, навівши відповідні приклади, характеристику найважливіших морфологічних явищ поліських діалектів.
5. Визначте, навівши відповідні приклади, найважливіші фонетичні ознаки діалектів.
6. Подайте, навівши відповідні приклади, характеристику найважливіших морфологічних явищ південно-західних діалектів.
7. Подайте, визначивши найхарактерніші фонетичні й морфологічні ознаки, загальну характеристику волинсько-поліських говорів.
8. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, найважливіші синтаксичні ознаки південно-східних діалектів.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К., 1980.
2. Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови. – К., 1954.
3. Приймак І.І. До особливостей місцевої лексики північно-західних районів Сумської області. Матеріали до словника українських говорів. – Нова Каховка, 1957.
4. Кобилянський Б.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.
5. Ващенко В.С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1968.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Модуль самостійної роботи

Тема 1. Мова і територіальні діалекти

План

- 1.Поняття про місцеві, територіальні діалекти. Межі їх поширення. Основні особливості.
- 2.Зв'язок діалектної мови з національною, літературною.
- 3.Соціальні діалекти. Арго, сленг, територіальні професіоналізми.

Завдання для контролю: Підготувати доповіді за пропонованим планом.

Форма контролю: Виголошення та обговорення доповідей.

Література:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980.
2. Желєзняк І.М. Рось і етнолінгвістичні процеси середньонадніпрянського Правобережжя. – К., 1987.
3. Жилко Т.Ф. Середньонадніпрянські говори (деякі їх особливості і територія їх поширення) // Середньонадніпрянські говори. – К., 1960.
4. Жилко Т.Ф. Нариси з діалектології української мови. – К., 1966.
5. Жилко Т.Ф. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. - № 4.
6. Мартинова Г. Середньонадніпрянський діалект / Фонологія і фонетика. – Черкаси, 2003.
7. Марчук Н.Й. Дослідження діалектів за радянської доби // Мовознавство на Україні за п'ятдесят років. – К.: 1967.

Тема 2. З історії української діалектології

План

1. Підготовчий період вивчення українських діалектів.
2. Вивчення говорів описовим методом.
3. Період остаточної класифікації українських діалектів:
 - а) період до Великої Вітчизняної війни;
 - б) повоєнний період.

Завдання для контролю: Підготувати доповіді за пропонованим планом.

Форма контролю: Виголошення та обговорення доповідей.

Література:

1. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення мови: Навч. посібник. – К.: Вища школа, 1991.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980.

3. Марченко І.О. Лубенські говірки і діалектна суміжність. – К., 1963.
4. Висоцький С.О. Київська писемна школа XI – XII с. – Л.; К.; Нью-Йорк, 1998.
5. Герд А. Введение в этнолингвистику. – СПб., 1995.
6. Герд А. Очерк исторической диалектологии Верхней Руси: История ландшафта. – СПб., 2001.
7. Желєзняк І.М. Рось і етнолінгвістичні процеси середньонаддніпрянського Правобережжя. – К., 1987.
8. Жилко Т.Ф. Середньонаддніпрянські говори (деякі їх особливості і територія їх поширення) // Середньонаддніпрянські говори. – К., 1960.
9. Жилко Т.Ф. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. - № 4.
10. Мартинова Г. Середньонаддніпрянський діалект / Фонологія і фонетика. – Черкаси, 2003.
11. Марчук Н.Й. Дослідження діалектів за радянської доби // Мовознавство на Україні за п'ятдесят років. – К.: 1967.
12. Півторак Г. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови. – К., 1988.
13. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. – Х., 2002.

Тема 3. Діалектні особливості невідмінюваних частин мови

1. Діалектні відмінності прислівників.
2. Діалектні відмінності службових частин мови.

Завдання для самостійної роботи:

1. Опрацювати й законспектувати статті:
 - ❖ Нагін Я.Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках // Наукові записки ХДПІ. – Херсон, 1956. – Вип. 6.
 - ❖ Омельченко З.Л. Робота над подоланням діалектних помилок при вивченні морфології // Українська мова і література в школі. – 1986. - № 3. – С. 37 – 43.
 - ❖ Аркушин Г.Я. Опрацювання теми “Поняття про сучасну українську літературну мову. Діалекти української мови” у 8 класі // Українська мова і література в школі. – 1983. - № 2.
 - ❖ Матвіяс І.Г. Роль лінгвогеографічних даних у з'ясуванні іменникових форм // Мовознавство. – 1973. - № 2.

Форма контролю: Перевірка конспектів та бесіда зі студентами за опрацьованим матеріалом.

Тема 4. Діалектні відмінності у фразеології.

1. Найважливіші мовні особливості діалектних груп.
2. Діалектні групи українських говорів, їх картографічні межі

Завдання для самостійної роботи:

1. Законспектувати й опрацювати статті.
 - ❖ Мановицька А.Я. Усунення діалектних помилок у мові учнів // Українська мова і література в школі. – 1973. - № 5.
 - ❖ Друм Тарас. Сленг: погляд зсередини // Мовознавство. – 1998. - № 12. – С. 59 – 60.
 - ❖ Нагін Я.Д. Подолання діалектних впливів у мові шкіл Херсонщини // Українська мова в школі. – 1956. - № 6.
 - ❖ Мартос С. Сленг як складова молодіжної субкультури// Південний архів. Філологічні науки: Зб.наукових праць. Вип.ХХІ. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – С.110-114.
2. Вивчити й уміти показати на карті межі українських говорів.

Форма контролю: Бесіда зі студентами за опрацьованим матеріалом.

Тема 5. Відмінності у словотворі української діалектної мови.

План

1. Різновиди відмінностей у словотворі: а) фонетико-словотвірні; б) зумовлені різною мірою продуктивності словотвірних моделей в окремих діалектах; в) викликані наявністю словотвірних структур, властивих окремим діалектам і відсутніх в інших діалектах.
2. Діалектні відмінності у словотворі іменників.
3. Діалектні відмінності у словотворі прикметників.
4. Особливості словотвору займенників числівників у діалектах.
5. Відмінності між діалектами у словотворі дієслів.
6. Діалектні структури прислівників, сполучників, часток.

Завдання для контролю:

1. Підготувати конспект за поданим планом.
2. До кожного пункту плану дібрати по 10 прикладів.

Форма контролю:

Контрольна робота.

Література:

1. Німчук В.В. Про південноруські діалектні особливості у синтаксисі і словотворі // Українська народність: Нариси соціально-економічної і етнополітичної історії. – К., 1990.
2. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – 173 с.
3. Дослідження з української діалектології: Збірник наукових праць / АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні (За ред. П.Грищенка). – К.: Наукова думка, 1991.
4. Українська діалектна лексика / Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1987.
5. Структурні рівні українських говорів / АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К.: Наукова думка, 1985.
6. Іващенко О.В. Семантико-структурні особливості прізвиськ Херсонщини // Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Вип. 23. – Херсон, 2003. – С. 92 – 97.
7. Бухтій М.В. Семантична диференціація віддієслівних субстантивів словотвірного типу з суфіксом –ак- у діалектній мові Півдня України // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. праць. Вип. 10. – Херсон: Айлант, 2001. – С. 228 - 231.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

ТЕМАТИКА НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ ТА РЕФЕРАТИВНИХ ПОВІДОМЛЕНЬ

- ✚ Українська літературна мова та її діалекти.
- ✚ Мова і діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку.
- ✚ Діалектна українська мова.
- ✚ Місцеві (територіальні) діалекти.
- ✚ Дослідження діалектів.
- ✚ З історії української діалектології.
- ✚ Розмаїття діалектологічних одиниць.
- ✚ Функції соціальних діалектів та їх співвіднесеність з територіальними діалектами.
- ✚ Описова українська діалектологія.
- ✚ Історична українська діалектологія.
- ✚ Основні риси українського діалектного вокалізму.
- ✚ Основні риси українського діалектного консонантизму.
- ✚ Транскрибовані діалектні тексти XX століття.
- ✚ Різновиди морфологічних діалектних відмінностей.
- ✚ Український діалектний синтаксис й усне літературне мовлення.
- ✚ Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
- ✚ Типи діалектних відмінностей у лексиці.
- ✚ Історичні нашарування в діалектній лексиці.
- ✚ Характеристика діалектних відмінностей у фразеології.
- ✚ Особливості поліських діалектів.
- ✚ Характеристика південно-західних діалектів.
- ✚ Південно-східні діалекти та їх мовні особливості.
- ✚ Періодизація вивчення діалектологічних мовних явищ.
- ✚ Дослідження говорів дожовтневого періоду.
- ✚ Вивчення українських діалектів післяжовтневого періоду.
- ✚ Наукові праці діалектологів довоєнного часу і періоду Великої Вітчизняної війни.
- ✚ Розвиток української діалектології в післявоєнний час.
- ✚ Вклад учених В. Ващенко, А. Москаленка, І. Чередниченка у розвиток української діалектології.
- ✚ Значення наукових розвідок Й. Дзензелівського в розвитку української діалектології.
- ✚ Науково-педагогічні ідеї К. Германа в розвитку сучасної діалектологічної науки.
- ✚ Аналіз основних праць діалектолога І. Матвіяса.

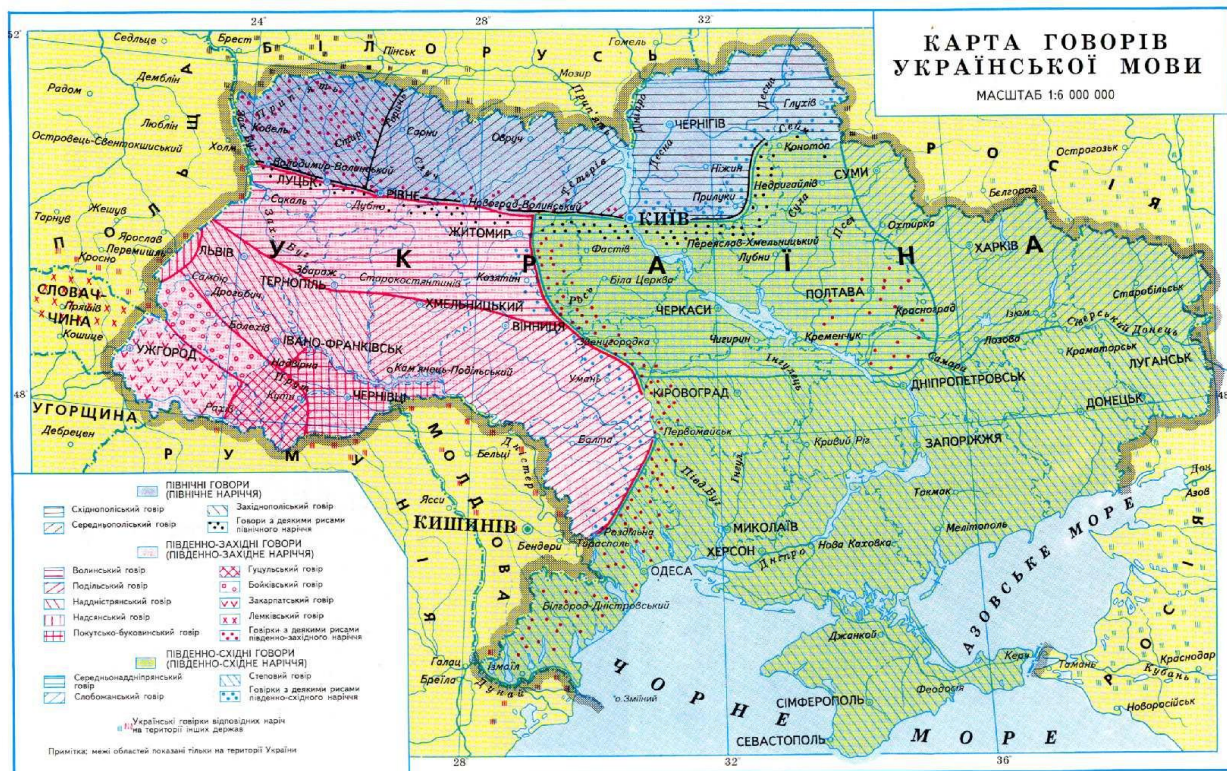
- + Наукова спадщина В. Ващенко, присвячена дослідженню полтавських говорів.
- + Роль наукових пошуків Я. Нагіна для діалектології Херсонщини.
- + Діалектологічні праці В. Чабаненка.
- + Аналіз діалектологічних атласів і словників.
- + Методи збирання і дослідження діалектних мовних явищ.
- + Діалектний текст – оригінальність мовлення мешканців певного регіону чи низький рівень культури?
- + Український діалектний фонофонд.
- + Напрями роботи відділу діалектології Інституту української мови Національної академії наук України.
- + Українські говірки за межами України.
- + Значення живого народного мовлення як виразного і переконливого історико-мовного документа.
- + Збереження автентичного народного мовлення як одного з елементів української ментальності та культури.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

ПИТАННЯ Й ЗАВДАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Предмет, завдання і значення курсу “Українська діалектологія”.
2. Українська літературна мова та її діалекти.
3. Літературна мова й діалекти на різних етапах суспільно-історичного розвитку.
4. Поняття про діалектну мову, місцеві (територіальні) діалекти.
5. Основні діалектні одиниці.
6. Картографічні межі діалектів. Назвати і показати на карті українські наріччя.
7. Соціальні діалекти, їх співвіднесеність із територіальними діалектами.
8. Назвіть основні відмінності між професійними діалектами і жаргонами.
9. Охарактеризуйте основні види жаргонів.
10. У чому полягають відмінності між описовою й історичною діалектологією?
11. Дослідження діалектів. Назвати джерела вивчення діалектів, пояснити значення фонетичної транскрипції при вивченні особливостей різних говорів, з'ясувати методи збирання діалектного матеріалу (анкетний, експедиційний) та методи діалектологічних досліджень (описовий, лінгвістичного картографування та ін.).
12. Як пов'язується українська діалектологія з іншими мовознавчими дисциплінами?
13. Як проявляються взаємозв'язки діалектології з історією народу, етнографією та ін. науками?
14. Як пов'язується діалектологія з літературознавством?
15. У чому полягає значення курсу “Українська діалектологія” для навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах (О.Євтушок, А.Мановицька, Я.Нагін, З.Омельченко).
16. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
Фонема /i/, що походить з Ъ, та різновиди в українській діалектній мові.
Фонема /i/ на місці етимологічних /o/, /e/.
Фонема /e/ та її етимологічні вияви.
Фонема /y/ та її варіанти.
Фонема /o/ та її діалектні вияви.
Фонема /a/ в українських діалектах.
Фонема /и/ та її варіанти.
Дифтонги на місці етимологічних /o/, /e/.
Явище афери.
Вставні голосні /o/, /e/.
Гіперичні явища в діалектному вокалізмі.
17. Загальні особливості діалектного консонантизму.
Губні приголосні /б/, /п/, /в/, /м/, /ф/ та їх діалектні особливості.
Передньоязикові проривні /д/, /д'/, /т/, /т'/.
Передньоязикові фрикативні /з/, /з'/, /с/, /с'/.
Передньоязикові щілинні шиплячі /ж/, /ш/.
Передньоязикові африкати /дж/, /ч/, /дз/, /дз'/, /ц/, /ц'/.
Передньоязикові сонорні /р/, /р'/.
Передньоязикові сонорні /л/, /л'/, /н/, /н'/.
Середньоязикова фонема /j/.
Задньоязикові /г/, /к/, /х/ та фарингальна фонема /г/.
Протетичні приголосні /г/, /в/, /х/.
Явище метатеи.
18. Різновиди морфологічних діалектних відмінностей.
19. Відмінності в категорії роду іменників.
20. Особливості відмінювання іменників І відміни.
21. Особливості відмінювання іменників II відміни.

22. Особливості відмінювання іменників III відміни.
23. Особливості відмінювання іменників IV відміни.
24. Діалектні відмінності у прикметниках.
25. Характеристика числівникових форм у різних діалектах.
26. Особливості вживання займенників в українській діалектній мові.
27. Варіативність зворотного займенника.
28. Вказівні займенники *цей, той* у діалектній мові.
29. Відносно-питальні займенники *хто, що* в українських говірках.
30. Особливості діалектного інфінітива, збереження його архаїчних форм та виникнення інновацій.
31. Зворотні форми дієслова.
32. Діалектні особливості дієвідмінювання.
33. Теперішній час дієслів в українських діалектах.
34. Майбутній час дієслів в українських діалектах.
35. Майбутній час дієслів в українських діалектах, особливості вживання форм передминулого чи давноминулого часу.
36. Творення наказового способу дієслів у діалектній мові.
37. Специфіка дієслів умовного способу та їх використання в живій народній мові.
38. Дієприкметник і дієприслівник.
39. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
40. Особливості діалектних структур словосполучень.
41. Відмінності у діалектній будові простого речення.
42. Діалектні відмінності у структурі складного речення.
43. Характерні особливості лексики діалектів.
44. Склад діалектної лексики з погляду її походження.
45. Читання та характеристика діалектних текстів на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях.

Список джерел

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Базова (основна)

1. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення мови: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1991.
2. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. – К.: Вища школа, 1980. – 246 с.
3. Бевзенко С.П. Українська діалектологія: Збірник вправ і завдань. – Київ – Одеса: Вища школа, 1987. – 128 с.
4. Бичко З. До проблеми походження наддністрянського діалекту української мови // Мовознавство: Тексти доповідей та повідомлень IV Міжнародного конгресу українців. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – С. 115 - 119.
5. Бухтій М.В. Система роботи над діалектним текстом на заняттях з української діалектології // Південний архів: Зб. наук. пр. – Філологічні науки. – Вип. V-VI. Херсон, 1999. – С.316-325.
6. Бухтій М.В. Реалізація між предметних зв'язків на заняттях з української діалектології // Актуальні проблеми викладання філологічних дисциплін: Зб. наук. пр. – Херсон, 2003. – С.140-144.
7. Герман К. Взаємодія української літературної мови з територіальними діалектами: Навчальний посібник. – Чернівці: ЧДУ, 1983. – 76 с.
8. Говори української мови. – К.: Наукова думка, 1977.
9. Демченко В.М. Койне як мовно-культурне явище // Південний архів: Зб. наук. пр. – Філологічні науки. – Вип. 7. – Херсон: Айлант, 2000. – С. 6-9.
10. Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лігво географічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 224 с.
11. Дзендзелівський Й.О. Конспект лекцій з курсу української діалектології. Ч.І. Фонетика. – Ужгород: Закарпатська обласна друкарня, 1965. – 127 с.
12. Дослідження з української діалектології: Збірник наукових праць / АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні (За ред. П.Грищенка). – К.: Наукова думка, 1991.
13. Жилко Ф.Т. Ареальні системи української мови // Мовознавство. – 1990. – № 4. – С. 18 – 27.
14. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 218 с.
15. Іващенко О.В. Методичні вказівки до курсу “Українська діалектологія”. – Херсон: Айлант, 2001. – 44 с.
16. Мартинова Г.І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини. – Черкаси, 2004.
17. Матвіяс І.Г. Діалектна основа української літературної мови // Мовознавство. – 2007. – №6. – С.26-36.
18. Матвіяс І.Г. Діалектна основа словотвору в українській літературній мові // Мовознавство. – 2005. – №5. – С.3-14.
19. Матвіяс І.Г. Взаємодія діалектної лексики з лексикою української літературної мови // Мовознавство. – 1985. – № 2. – С. 37 – 47.
20. Матвіяс І.Г. Діалектна основа лексики і фразеології в українській літературній мові // Мовознавство. – 2007. – №3. – С.23-27.
21. Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. – К.: Наук. думка, 1990. – 168 с.
22. Москаленко А.А. Нарис історії української діалектології (Радянський період). – Одеса: Одеський державний університет ім. І.І. Мечникова, 1962. – 126 с.
23. Нагіна В. Степовий говір: з історії формування інтерферентного ареалу // Південний архів (філологічні науки). – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – Вип. XXI. – С. 98-104.

24. Німчук В.В. Про південноруські діалектні особливості у синтаксисі і словотворі // Українська народність: Нариси соціально-економічної та етнополітичної історії. – К., 1990.
25. Німчук В.В. Про походження українських діалектів // Україна: наука і культура. – 1993. – Вип. 26-27. – С. 246 – 249.
26. Півторак Г.П. Коли ж виникла українська мова? / Історія української мови (Хрестоматія). – К.: Либідь, 1996. – С. 270 – 279.
27. Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.
28. Півторак Г.П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (Історико-фонетичний нарис) / АН УРСР. Інститут мовознавства. – К.: Наукова думка, 1988. – 280 с.
29. Романюк Н. Функціонування фразеологізмів фольклорного походження у верхньонадністрянських говірках // Південний архів. Філологічні науки. – Вип. 9. – Херсон: Айлант, 2001. – С. 150 – 152.
30. Русанівський В.М. Соціолінгвістика і діалектологія // Мовознавство. – 2006. – №1. – С.3-7.
31. Структурні рівні українських говорів / АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К.: Наукова думка, 1985.
32. Українська діалектна лексика: Зб. наук. пр. – К.: Наукова думка, 1987.
33. Українська лексика в історичному та ареальному аспектах. – К.: Наукова думка, 1991. – 173 с.
34. Українська мова: Енциклопедія / За заг. ред. Русанівського В.М. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.
35. Ющук І. Про походження української мови // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 27 – 34.

Словники. Атласи

1. Андрієць О.М. Короткий словник найуживаніших термінів з діалектології. – Херсон, 2010. – 35 с.
2. Атлас української мови. У 3-ох томах. – К.: Наукова думка, 1984. – 2001.
3. Бернштейн С.Б., Иллич-Свитыч В.М., Клепикова Г.П., Попова Т.А., Усачева В.В. Карпатский диалектологический атлас I – II. – М., 1967.
4. Бухтій М.В. Лінгвістичний атлас лексики чабанів степових говірок Херсонщини. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – 156 с.
5. Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. – Харків, 1960.
6. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини (Т.І. – Фонетика, фонологія). – Чернівці: Час, 1995. – 410 с.
7. Герман К.Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини (Т.ІІ. – Словозміна. Службові слова). – Чернівці: Прут, 1998. – 215 с.
8. Дзендзелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської обл. УРСР. Лексика. Ч. 1 – 4. – Ужгород, 1958 – 1993.
9. Лисенко П.С. Словник діалектної лексики Середнього і Східного Полісся. – К., 1961.
10. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К., 1974.
11. Москаленко А.А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. – Одеса, 1958.
12. Никончук М. Лексичний атлас Правобережного Полісся. – Київ – Житомир, 1994.
13. Никончук М., Никончук О., Мойсеєнко В. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. – Житомир: Полісся, 2001. – 148 с.
14. Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования. – М., 1973 – 1975.
15. Савицька Леся. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – 336 с.

16. Чабаненко В. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. – Запоріжжя, 2001. – 201 с.
17. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. – Т.2 (З-Н). – Запоріжжя: Комунар, 1992. – 372 с.

**Література для практичного застосування
матеріалів діалектології**

1. Аркушин Г.Я. Опрацювання теми “Поняття про сучасну українську літературну мову. Діалекти української мови” у 8 кл. // Українська мова і література в школі. – 1983. – № 2.
2. Бухтій М.В. Семантична диференціація віддієслівних субстантивів словотвірного типу з суфіксом -ак- у діалектній мові Півдня України // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. пр. – Вип. 10. – Херсон: Айлант, 2001. – С. 228 - 231.
3. Герман К. Залишки форм двоїни в українських говірках Північної Буковини // II Всеукраїнська наукова конференція, присвячена 20-річчю нової української літератури і літературної мови (Чернівці, 24-26 вересня 1998 р.). Матеріали. – Чернівці: Місто, 1998. – С.141-146.
4. Герман К. Зміна *[t'] > [k'] *[d] > [g'] у говорах української мови // Міжнародна славістична конференція, присвячена пам'яті професора Костянтина Трохимовича. – Львів: Літопис, 1998. – Т.1. – С.32-38.
5. Герман К. Межі давніх українських ареалів у Східних Карпатах та Придніпров'ї // Український діалектологічний збірник. – К.: Довіра, 1997. – Книга 3. – С.250-255.
6. Герман К. Українське діалектне мовлення в топонімії, гідронімії та омонімії Східних Карпат, Прикарпаття, Придністров'я та Нижнього Придніпров'я // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.18-23.
7. Гілки слов'янських мов: порівняльна характеристика // Відродження. – 1994. – № 8. – С. 56 – 58.
8. Говірки Чорнобильської зони: Тексти / Упорядник: Грищенко П.В. та ін. – К.: Довіра, 1996.
9. Євтушок О.М. До опрацювання діалектної лексики в школі // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 3. – С. 43 – 48.
10. Іващенко О.В. Із спостережень над зоохімією Херсонщини // Південний архів. Філологічні науки. Зб. наук. пр. – Вип. 20. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – С. 111 – 116.
11. Іващенко О.В. Організація проведення діалектологічної практики на факультеті філології та журналістики // Печатное слово. – 2004. – № 3(8). – С. 79 – 83.
12. Іващенко О.В. Семантико-структурні особливості прізвищ Херсонщини // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. пр. – Вип. 23. – Херсон, 2003. – С. 92 – 97.
13. Кузьменко Н. Ткацька лексика середньонаддніпрянських говірок: методика укладання питальника // Лінгвалізація світу: теоретичний та методичний аспекти: Зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції (25-26 травня 2006). – Черкаси: Брама-Україна, 2007. – С.174-178.
14. Мановицька А.Я. Усунення діалектних помилок у мові учнів // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 5.
15. Мартинова Г. Функціонування опозицій /р/ : /р'/ у середньо наддніпрянських говірках // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.117-118. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2001. – С.48-51.
16. Матвійс І.Г. Діалектна основа словозміни в українській літературній мові // Мовознавство. – 2006. – №5. – С.52-65.
17. Мельничук О. Регіональні форми ввічливості у мовленні українців // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.117-118. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2001. – С.71-76.

18. Нагін Я.Д. Відмінювання іменників у степових херсонських говірках // Наукові записки ХДПІ. – Херсон, 1956. – Вип. 6.
19. Нагін Я.Д. До питання про діалектологічні дослідження на Херсонщині // Наукові записки ХДПІ. – Херсон, 1955. – Вип. 5.
20. Нагін Я.Д. Подолання діалектних впливів у мові шкіл Херсонщини // Українська мова в школі. – 1956. – № 6.
21. Нагіна В.О. Діалектологічні дослідження на Херсонщині // Південний архів. Філологічні науки. Зб. наук. пр. – Вип. 20. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – С. 172 – 174.
22. Ніколаєнко І.О. Лексика традиційного ткацтва в українських східнослов'янських говірках: Монографія. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 148 с.
23. Омельченко З.Л. Робота над подоланням діалектних помилок при вивченні морфології // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 3. – С. 37 – 43.
24. Панько Т.І. До проблеми формування й уніфікації української мови // Мовознавство. – 1990. – № 1. – С. 8 – 17.
25. Прийма І. Соціально-мовна характеристика сучасного молодіжного сленгу // Традиції і перспективи формування національно-мовної особистості: Зб. наук. пр. Всеукраїнської студентської наукової конференції 25 – 26 березня 2004 року. – Херсон, 2004. – С. 126 – 128.
26. Русак Н. Діалектний текст як об'єкт лінгвістичного дослідження // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.117-118. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2001. – С.42-47.
27. Степаненко М. З історії дослідження витоків української мови // Дивослово. – 2000. – № 7. – С. 17 – 19.

Допоміжна література

1. Берштейн С.Б. Размышления о славянской диалектологии // Славянское и балканское языкознание. Проблемы диалектологии. – М., 1986.
2. Бичкова Т. Діалектні фонетичні особливості мови буковинських рукописних збірників XVIII ст. // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.77-81.
3. Герман К. Стилї українського народного усного діалектного мовлення // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.117-118. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2001. – С.10-16.
4. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К., 1990.
5. Гриценко П.Ю., Малахівська О.А., Поістогова М.В. Український діалектний фонофонд. – К.: Поліграф. д-ця Інституту історії України НАН України, 2004. – 267 с.
6. Гуйванюк Н. Професор Костянтин Герман – учений і педагог // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.5-11.
7. Гуцуляк Т. Лексичні діалектизми у перекладі Юрієм Федьковичем “Слово о полку Ігоревім” // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.52-57.
8. Давидова О.Г. Префіксальний словотвір іменників у полтавських говорах // Лінгвістичний семінарій. Тези доповідей. – Дніпропетровськ, 1964. – С.33-35.
9. Друм Т. Сленг: погляд зсередини // Мовознавство. – 1998. – № 12. – С. 59 – 60.
10. Жайворонок Н.В. Українська етнолінгвістика. Нариси: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Довіра, 2007. – 262 с. (Розділ “Етнолінгвістика та діалектологія”. – С.36-38).
11. Закревська Я. До українсько-білоруської мовної межі крізь призму слов'янської лінгвістичної географії // Мовознавство: Тексти доповідей та повідомлень IV

- Міжнародного конгресу українців. – К.: Університетське видавництво “Пульсари”, 2002. – С. 97 – 101.
12. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 218 с.
 13. Котик Л. Усне діалектне мовлення Північної Буковини (словозміна іменників II відміни м'якої та мішаної груп) // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.117-118. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2001. – С.180-185.
 14. Магушинець І.І., Собуцький М.А. Міжмовна інтерференція і хронологія формування романських діалектів // Мовознавство. – 1990. – №4. – С.54-56.
 15. Мартинова Г.І. До проблеми генезис середньо наддніпрянського діалекту // Мовознавство. – 2007. – №2. – С.10-16.
 16. Мартинова Г.І. Семантичне варіювання як ознака перехідних діалектних зон // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. праць. Вип. 10. – Херсон: Айлант, 2001. – С. 231 – 233.
 17. Мартос С. А. Сленг як складова молодіжної субкультури // Південний архів. Філологічні науки: Зб. наук. пр. – Вип. 21. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2003. – С. 110 – 114.
 18. Матвіяс І.Г. Діалектна основа мови в творах Пантелеймона Куліша // Українська мова і література. – 2008. – №1. – С.95-99.
 19. Мельничук Б. З погляду молодшохурника // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.12-14. (про діалектолога К.Германа).
 20. Назарова Т.В. Проблема перехідних говірок між українською і білоруською мовами // Праці 11 респ. діалект. наради. – К., 1965.
 21. Пиркало С. Сленг: ненормативно, але нормально // Урок української. – 2000. – № 4. – С. 26 – 28.
 22. Півторак Г.П. Українці: звідки ми і наша мова. – К.: Наукова думка, 1993. – 200 с.
 23. Скаб Марія, Скаб Мар'ян. Велике досягнення Буковинської діалектології // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип.170-171. Слов'янська філологія: Зб. наук. пр. – Чернівці: Рута, 2003. – С.15-17.
 24. Чабаненко В.А. Дієслівні форми у степових говірках долини р.Кінської // Лінгвістичний семінарій. Тези доповідей. – Дніпропетровськ, 1964. – С.59-63.
 25. Шадура В.О. суфікс відносних прикметників –ач та співвідносні з ним у полтавських говірках // Лінгвістичний семінарій. Тези доповідей. – Дніпропетровськ, 1964. – С.59-63.
 26. Ющук І. Про походження української мови // Дивослово. – 1995. – № 1. – С. 27 – 34.

10. Інформаційні ресурси

uk.wikipedia.org/...

www.scribd.com/doc

www-philology.univer.kharkov.ua/.../serdega_s...

lib.chdu.edu.ua/pdf/posibnuku/324/6.pdf

litopys.org.ua/ukrmova/um157.htm

